

LÄNSTEATRARN / JÖNKÖPING 12/4

FREDSFLOTTEN

När jag var 7 år hade jag bestämt mig för att bli fredsarbetare. Min bror var 5 och vi arbetade tillsammans. Vi skulle skapa fred på jorden. Vi hade förstått att om man skulle skapa fred på jorden fanns det en person som kunde hjälpa oss och det och det var USA's president och alltså måste vi prata med honom.

Jag och min bror bodde på den tiden i Skellefteå, presidenten bodde på andra sidan jorden så vi bestämde oss för att bygga ett flygplan. Vi samlade ihop ett par kartonger, tejp och linor och framförallt massor av ballonger. Vi hade inget helium men vanliga ballonger borde duga bara vi hade tillräckligt många. Och det hade vi.

Det var en vårvinterdag i mars när vi tog ut planet på dagisgårdens baksida. Allt var noga uträknat. Där fanns en kulle och det borde vara enklast att lyfta från en höjd. Vi blåste upp ballongerna och hoppade i. Men planet lyfte inte. Kanske blåste det för lite eller så var det i alla fall för få ballonger eller något annat fel, men vi gick in och

började bygga en båt istället.

Vi fick tag i två stora oljefat, frigolit och bräder och byggde en riktigt vacker flotte med ett högt utkikstorn. Den stod klar precis när isen lättade från Bottenviken. Vi packade matsäck, tält och kikare och sa "hej då" till våra föräldrar. Flotten flöt och drevs framåt med två vattenhjul och första dagsetappen blev en dryg kilometer. Där betämde vi oss för att slå läger för natten. Vi åt vår matsäck slog upp tältet och somnade. På natten började det blåsa och det blåste upp till full storm och när vi vaknade hade flotten drivit till havs och ute stod regnet som spön i backen så vi packade ihop tältet, promenerade hem och funderade.

Och då kom vi på att jorden var rund, ja andra hade ju kommit på det före oss men för oss var det en ganska ny insikt. Och om jorden var rund borde man kunna gräva en tunnel till andra sidan. Och resen av sommaren grävde vi. Vi grävde hela dagarna, vi grävde så att det blev förändringar i grundvattnenivån och bäcken svämmade över. En del grannar fick översvämning i sina källare, men vi fortsatte gräva. I 8 veckor grävde vi sen tog sommarlovet slut, familjen flyttade hem till stan och vi hade inte hunnit igenom.

Men restena från gropen syns än idag som en stor böljande fördjupning mitt på badstranden. Den finns där som en påminnelse om den kraft man har när man är uppfylld av en stor dröm.

Jag blev inte fredsarbetare utan regissör. Men jag måste erkänna att jag ofta tvivlat. På om det verkligen är konst man ska arbeta med när världen ser ut som den gör. En av de gångerna var I somras.

VILDROSFESTIVALEN

Fredag den 22 juli var jag på vildrosfestivalen i Dalarna för att hålla ett föredrag. Jag ville efter vårens händelser tala om icke våld och om konsten som motståndskraft. Och hade satt rubriken: Skapa innebär att göra motstånd efter de avslutande meningarna i Stefan Hessels bok Säg ifrån!

Jag talade mellan kl 17 och 18 och under föreläsningens gång får några i publiken information om terrordådet i Oslo och på Utöya. Jag får veta det när jag kliver av scenen.

Under tågresan hem stiger dödsiffrorna och jag inser att medan jag talat har närmare 70

människor mist livet för att de arbetat för just det jag uppmanat till. Det är som att jag ser skotten löpa genom texten.

Väl hemma tänker jag att jag aldrig mer ska tala. "I samma stund som två människor står öga mot öga med varandra har man ett val. Man kan skjuta eller man kan påbörja ett samtal." Så hade jag inlett mitt föredrag.

Det känns nu bara patetiskt.

Jag river underlaget till föredraget i bitar och kastar i papperskorgen.

Missar hela det första dygnet att jag är ansvarig utgivare på SR och borde vara med i tablåändringarna. Jag vill bara ställa in alla våra föreställningar. 30 tysta minuter på lördag och 90 på söndag. Men det får jag inte. Fast jag tänker egentligen att det spelar egentligen ingen roll. Jag tänker att jag ska sluta.

En kväll ett par dagar senare slår jag på radion. Det är repris av naturmorgon och min första impuls är att omedelbart stänga av men jag blir istället sittande blickstill. Det är det vackraste jag hört. En äldre man berättar på bred norrlandsdialekt att en

fjälluggla för första gången på 32 år har häckat och fått ungar i Jämtland. Hans glädje är obeveklig, den stålar med ett sådan kraft ut genom radion att den är omöjlig att värja sig mot. För den är äkta. Den går rakt in i hjärtat. En fjälluggla har fått ungar och vi får höra deras läte.

Jag kommer att tänka på Anita Goldman, som i sin roman om männen som byggde den första atombomben, på ett ställe i boken reflekterar över att Harry Martinsson vid samma tid satt och skrev om småkryp. Hon skriver; "Harry du skriver om småkryp och lysmaskar om hur stormen drar genom granarna. Vet du inte vad som pågår i världen?" Men fortsätter sedan; "så klart han vet vad som pågår. Han skriver en hyllning till livet mitt i den dödkultur som växer omkring honom i Europa. Kanske är det det enda sättet att göra motstånd."

Och jag tänker: vilken tur att vi har ord som inte är nyheter. Att vi har toner som inte är skrik. Att vi har andra bilder av verkligheten än verkligheten, men som ändå är lika sanna. Det är nu vi behöver konsten.

Sarah Kane skrev en gång: "Livet är absurt och livets mening är att göra revolt mot det absurda."

Och jag bestämmer mig för att göra det. Det var egentligen inget beslut. Jag kände att det var mitt uppdrag. Och veckan därpå håller jag samma föredrag för ett hundratal ungdomar på ssu-kongressen i Stockholm. Men jag har då lagt till en mening: jag tror inte samtal är möjligt i alla lägen men jag tror att i alla lägen där våld blir utgången har det funnits en punkt där samtal varit möjligt och hade kunnat förändra historien.

Och det är därför jag arbetar med teater.

ELIN WÄGNER

Elin Wägner skrev i inledningen till Väckarklockan 1941:

"Den bild jag lägger fram är förenklad till gränsen av det tillåtna, men för mig är det avgörande att den huvudriktning vår civilisation har fått och det mål den formar ut åt sig under färden, just äventyrar det värdefulla vår kultur har vunnit. Därför är jag orättvis mot de försonande dragen i vår tid. Viktigare än att tala om dem är enligt mig att framhålla det andra som man inte får försona sig med. Alltså. Mina ord kommer att ge intryck av att jag tar mig en ton som ingalunda passar. Det gör den inte heller."

FN, LIBYEN & OBAMA

När FNs medlemsstater skulle ta ställning till hur man bäst kunde hjälpa folket i Libyen fanns det bara två alternativ. Passivitet eller bomber. Man valde bomber. Och jag tänkte: har vi helt förlorat vår fantasi?

Och när Obama deklarerade att rättvisa skipats för att man skjutit Bin Laden och därefter uppmanade alla som inte tyckte att detta var just "rättvisa" att uppsöka en läkare för att se om man hade något fel i sitt huvud. Då tänkte jag; vad har hänt med den fria tanken i världens största demokrati? Och vad händer med den här?

KONSTEN OCH MAKTEN

Konsten och det fria ordet har alltid varit farligt för makten. Och är det även nu även om det i dessa tider är lätt att förlägga kampen för demokrati och yttrandefrihet till Nordafrika eller arabvärlden dit vi i väst försöker exportera den definition av frihet som vi anser vara den enda rätta. Men när vi gör det riskerar vi samtidigt att sätta upp skygglappar för de långsamma förskjutningar som sker i vår närhet.

"Frihet är att tänka egna tankar och drömma egna drömmar" säger Eduardo Mondlane till Olof Palme i Henning Mankells radiopjäs "En enkel lunch i Vällingby" Och jag tror att vi är många som kan instämma. "Frihet är att tänka egna tankar och drömma egna drömmar."

Men vems tankar är det vi tänker? Vems drömmar vi drömmer? Vilka är de berättelser som tillåts forma dessa?

Idag när Iphone blivit vår berättelse om frihet, Ikea sagan om jämlikhet och idén om broderskap sällan sträcker sig längre än reklamens generösa slogan: "cause you're worth it!"

TILLVÄXTEN

Under en vecka läser jag våra fyra största dagstidningar och räknar antal gånger som ordet tillväxt nämns. Jag hamnar på siffran 3123 och noterar att vid samtliga tillfällen är ordet skrivet i en kontext där det är givet att en ökad ekonomisk tillväxt är bra.

Detta borde få oss att reagera. För der här var ingen särskild vecka och när jag senare gör likande undersökningar i andra media kommer jag till samma resultat.

Vi lever i en tid som är full av givna sanningar. Det är givet bra när börsen gått upp och givet dåligt när Volvo sålt färre lastvagnar och det är givet att flygen så snart som möjligt ska återuppta trafiken efter vulkanaskan för att minimera de ekonomiska förlusterna.

Och vad som håller på att hända är att alla vi konstnärer, journalister och forskare vars uppgift är att ständigt ifrågasätta detta givna nu både på ett personligt och ett organisatoriskt plan ska bli en del av detta givna när vi som entreprenörer uppmanas stärka våra varumärken för att bättre sälja våra produkter.

En skådespelerska på en av våra största institutioner blev nyligen avböjd att medverka på en presskonferens för att hon citat "hade för lågt marknadsvärde"

STEFAN EKLUND OCH SVERIGEDEMOKRATERNA

Stefan Eklund skrev i SVD den 21 september 2010 att Sverigedemokraternas framgångar till stor del beror på den kunskapsbrist som blivit resultatet av decennier av en urholkad kulturpolitik. *"Kulturen"* skriver han *"har förvandlats från ett folkbildande instrument*

till ett varumärkesbyggande, ända ner till minsta kommunala anslag. Kulturens främsta ärende är nu att sälja något, företrädesvis en stad eller en region något som har förödande konsekvenser för det demokratiska samtalet på den kulturella arenan."

Jag är rädd att vi på detta sätt håller på att reducera demokratin till ett varumärke för ett land på vars sedlar de mest framstående konstnärerna på sin höjd får äran att hamna.

CLEAR CHANNEL

En genomsnittlig Stockholmare lär mötas av mellan 150 och 200.000 reklambudskap om dagen och samtidigt som staden har strikta restriktioner för affischering för kulturella evenemang sponsras stadens lånecyklar av div. olika kommersiella företag. Förra året av Alvedon.

Jag ringde i ren nyfikenhet till försäljningschefen på Clear Channel, företaget som har hand om lånecyklarna, för att få reda på vad Alvedon betalade för denna enorma exponering och han sa: "Jag är så glad att jag numera jobbar på ett privat företag, jag jobbade tidigare åt Stockholms stad, men nu slipper jag ge dig de här uppgifterna."

Jag frågar vidare om det har funnits några politiska diskussioner om reklamen på cyklarna. "Nej" sa han " Och det ska det inte heller vara för de har outsorcat verksamheten och därmed också ansvaret." Kan man outsorca sin moral tänkte jag när jag la på luren.

På clear channel talar man om reklam som företagets yttrandefrihet. Det är ett uttryck som hörs allt oftare. Företagens yttrandefrihet. Men I samma stund som reklam blivit yttrandefrihet har yttrandefriheten blivit en vara som går att köpa och sälja och därmed upphör dess egentliga och absoluta värde att vara lika för alla.

För mig är reklam och konst helt olika saker. Där reklamens uppgift är att göra oss missnöjda med våra liv och att få oss tro att vi skulle kunna köpa oss till ett bättre, något perfekt. Där reklamen hela tiden snävar av normalitetsbegreppet har konsten en förmåga att göra precis tvärt om. Bra konst kan hjälpa oss att se livet med alla dess sprickor, med all dess skönhet, glädje och kärlek men också dess fulhet, sorg och sprickor och ändå, ge oss mod och kraft att leva vidare. Ett slags ofullkomlighetsbejaknade.

UNGDOMAR OCH DEMOKRATI

I en nyligen gjord undersökning svarar var fjärde ung människa i Sverige att man skulle kunna tänka sig diktatur för att det verkade mer effektivt och var femte att de skulle kunna tänka sig att byta parti för pengar.

Det är oroande men jag är inte förvånad. Vår tids credo Jag! Nu! har färgat hela det offentliga samtalet alltför länge. I det senaste valet var den stora frågan utifrån man uppmanades rösta: vad tjänar du mest på?

Och det är få som vågar säga att politik handlar om något annat än vinstmaximering av jaget för stunden.

Helt logiskt eftersom hela vårt sätt att leva bygger på att vi genom en ständigt ökande konsumtion får hjulen att rulla snabbare.

DET MÄTBARA

Under Almedalsveckan i somras var jag på ett samtal om tankesmedjornas makt. Och det var ett par uttryck som där fastnade i mitt minne. Man talade om tankesmedjan som affärsidé och om tankarna som produkter. Man sade rent ut att målet aldrig varit att nå den breda massan utan the enbart "cattering classes" - översatt ungefär "den babblande

eliten" eller grästopparna. Det gav bäst utdelning.

MORALEN

Men när det enda gemensamma språket vi har här det ekonomiska och när den enda gemensamma berättelsen vi har är ekonomisk tillväxt blir det också denna berättelse som sätter gränser för våra tankar frihet. Och samtidigt förändras definitionerna av ord som frihet, moral och ansvar. Då plötsligt blir det möjligt att säga att det är ansvarfullt att behålla kärnkraften eller rättvisa att avskaffa värns-katten. Och då blir det möjligt att den fria teatern där jag tidigare arbetade skulle få bonus av Stockholms stad om vi hyrde ut lokalen till en strippdanstävling. Eller som svenskt näringsliv gjorde förra sommaren att föreslå en sänkning av studiebidraget till humaniorastudenter.

SVENSKT NÄRINGS-LIV

Just detta förslag har många avfärdat som korkat. Men jag tycker vi ska ta det på allvar. För bakom förslaget ligger något som är mycket större och mycket farligare. Det

handlar ytterst om synen på människan, på vad det är att leva och att bygga ett samhälle.

Titeln på rapporten är. "Konsten att strula till ett liv." Och den utgår från att alla irrfärder vi människor gör, alla snedsteg och felsprång allt som är livet. Att man t.ex studerat tre år filosofi och sedan kommer att arbeta som undersköterska. Är bortkastat. Att strula till det. Och det är helt logiskt. För allt beror på vad som är målet.

SOLDATER SKA INTE LÄSA.

Att konsten, humanioran kan ha något annat att tillföra oss människor, samhället och demokratin än det direkt mätbara är en tanke som blivit alltmer fjärran för många. Nyligen kom ett förslag att soldater i framtiden inte ska behöva gymnasieutbildning. En ansedd debattör på en av våra största tidningar försvarar förslaget med att soldatyrket kräver egenskaper som mod, styrka uthållighet. Och det är inget man kan läsa sig till. Personligen skulle jag säga att det är precis tvärtom. Och jag tror att soldat ska bara den bli som är minst beredd att döda.

RAPPORTEN

FN kom Nyligen med en ny rapport där man beräknat värdet på våra naturtillgångar. Man har alltså räknat ut vad tjänsterna från ekosystemet är värda - tjänsterna från korallreven är exempelvis värda 170 miljarder dollar / år. Naturliga vattenkällor på Nya Zeeland 200 miljarder dollar / år. Mangroveträskan i Vietnam 7 miljarder osv. Man vill på detta sätt göra företag mer medvetna om vad deras verksamhet faktiskt kostar. Och om de skulle tvingas betala för allt de förstör skulle världens största företag förlora mer än en tredjedel av sina vinster.

Uppsåtet är säkert gott, men vad man gör är att man försöker omvandla det icke mätbara till något mätbart och det leder oss fel. Det får oss att tro att vi spelar med värden som går att ersätta. Men den dag vi förstört ekosystemen hjälper inte 177 miljarder dollar. Vilket postgirokontonummer i världen vi än skulle sätta in dem på. För dessa värden är oersättliga. Och det är dessa värden vi idag har så svårt att försvara.

Lika sorgsen blir jag när nu läser att man efter mordvågen i Malmö räknat ut priset för samhället för en gängmedlem till 23 miljoner

och tror att rapporten ska göra oss mer motiverade att lösa problemen.

Att mäta det icke mätbara är att förenkla det vi borde komplicera och jag är rädd att det gör oss dummare och att vi riskerar förvandlas till den människan Oskar Wilde talde om som vet priset på allt men inte värdet på något.

Denna icke tillit till andra värden än de ekonomiskt mätbara gör oss mycket osäkra. Och som kvinnlig politiker stressad sade i en debatt jag nyligen medverkade i: Men om vi inte kan mäta kundnöjdheten hos barnen hur ska vi då veta vilken kultur vi ska ge dem?"

Men hur ska man kunna önska att få se Picasso om man aldrig sett Picasso.

Jag tänker att det måste vara vårt uppdrag som konstnärer att ge vår publik både barn och vuxna det de inte visste att de ville ha.

DEN NYA POLITISERINGEN AV KONSTEN

Sett med forna tiders glasögon är konsten förhållandevis fri från politisk styrning i den västerländska demokratin och i ett land som Sverige. Men vad som hänt är att den politiska makten underkastat sig ekonomin

spelregler och nu tvingar konsten och kulturlivet att göra detsamma.

Den nya politiseringen av konsten är kraven på mätbarhet då mätbara värden är de enda till vilka vi tycks kunna lita när det gäller att satsningar gjorda med offentliga medel är väl investerade pengar.

Men då kvantitet får ersätta kvalitet i både konst och media blir innehållslösheten normerande och struntpratet är det enda politiskt korrekta.

TID

Och jag kommer med sorg att tänka på en ledarskribent som för en tid sedan i en av våra största dagstidningar hyllade Sveriges Radios satsning "Alltid nyheter." Äntligen menade han, kan man nu höra nyheter dygnet runt och i samma stund ondgjorde han sig över P1's vanliga tablå. Morgonen var okej fram till efter ring P1. Men sedan, menade han, sjunker tempot drastiskt och när radioföljetången börjar vid 11 tiden och så småningom följs av dagens dikt (och förmodligen i värsta fall radioteater) blir det helt outhärdligt. Och därefter brukar han

tydligt inte hämta sig förrän kvart i fem ekot drar igång på eftermiddagen.

Det var på ett sätt komisk läsning men denna skribents inställning skrämmer mig. För han är långt ifrån ensam. Känslan av att man är uppdaterad om man lyssnar på nyheterna varje timme. Ständigt är uppkopplad. Att man förlorar tid och kontroll om man lyssnar till dagens dikt, radioföljetången eller kanske Radioteatern.

Ty jag tror att det vad vi måste. Förlora den kontroll vi tror oss ha för ett ögonblick. Och lyssna till historien. För samhällen som sökt kontroll har ofta visat sig bli farliga samhällen.

Och i ett Europa som i krisens spår radikaliseras allt mer får vi inte acceptera att demokratins immunförsvar i form av det fria ordet och den fria konsten monteras ner på det sätt som sker idag. Vi måste stå fria att vara en motkraft till alla röster omkring oss som ropar förenklig förpackning.

KASTA DIG PÅ STAFFLIET!

För en tid sedan frågade jag författaren Calle Brunell varför han som kommer från en,

som han berättar anarkistisk bakgrund, valt att skriva skönlitteratur. Och inte ett politiskt manifest.

Han säger då att så fort någon säger ordet effektivitet borde vi kasta oss på staffliet och måla en tavla eller ta fram en penna och börja skriva poesi. Det är det mest ineffektiva vi kan göra idag. Och därför den mest radikala politiska handling.

Han säger att vi bara genom att skapa konst protesterar mot den rådande samhällsordningen och samtidigt påminner om de värden som riskerar gå förlorade bland alla vinstintressen.

ETT ESTETISKT PERSPEKTIV

I den nya läroplanen står inskrivet att man ska arbeta med ett estetiskt perspektiv inom alla ämnen (religion undantagen av vilken anledning vet jag inte) Men tyvärr är jag rädd att ingen av de skrivande egentligen vet vad ett estetiskt perspektiv är eller skulle kunna vara.

Och vad betyder det egentligen?

Ja utan att göra anspråk på sanning tänker jag att:

Estetik är läran om det sköna. Och jag tänker då att ett estetiskt perspektiv måste vara att se det sköna i varje ting för sin egen skull. Varje ämne eller vetenskap.

Att vi inte sjunger för att snabbare lära oss räkna. Att vi inte lär oss räkna för att bli ekonomer. Att vi inte skaffar oss ett arbete för att maximera vår livslön.

Vi sjunger för att sången är värdefull. Vi räknar för att matematiken är skön. Och värdet av vår kreativitet ligger inte i att vi ska bli framgångsrika entreprenörer.

Men tyvärr är det just ett sådant nyttoperspektiv som just nu präglas synen på konst och kultur i allt högre utsträckning. På vilken spelplan vi än befinner oss.

VISIONER KOSTAR INTE PENGAR!

Visioner tenderar kosta väldigt mycket pengar så vår statsminister i ett tal i höstas. Den som säger så tänker jag är mycket fattig och om det varit sant hade jag gått i personlig konkurs redan som sjuåring och jag skulle vilja kontra och avsluta med ett citat av Astrid Lindgren som skrev att: "allt stort

som skett i världen skedde först i människans
fantasi.”